
Jubileji

Dr. Dušan Biber – devetdesetletnik

Težko je izbrati prave besede, da bi z njimi primerno obeležili in hkrati počastili zares visok jubilej, ki ga te dni praznuje naš kolega Dušan Biber. Globoko smo že zakoračili v 21. stoletje, jubilan pa se je rodil v začetku druge četrtine prejšnjega stoletja in je nato lahko na svoji koži in tudi po svoji volji izkusil največje prelomne in prevratne čase, ki so bili predvsem povezani z vzroki, potekom ter tudi rezultati in posledicami druge svetovne vojne. To ga je, nič prese- netljivega, zaznamovalo kot človeka, na našo in njegovo srečo pa lahko rečemo, da je začrtalo tudi njegovo poklicno pot. Biber se je po svoje

moral soočiti s fašizmom, ki se mu je v rodni Ljubljani leta 1941 prikazal v svojstvu okupatorja, in s komunizmom, s katerim pa je predvsem po vojni imel sicer načeloma prijateljska, a vendar razgibana in ne zmeraj prijetna razmerja. Vsaj v ušesih podpisane po hodnikih Inštituta za novejšo zgodovino oziroma starodavne Kazine še zmeraj odmevajo odločno povedane, včasih z gromkim smehom pospremljene kratke anekdote, ki jih je naš starejši kolega prinesel ali povzel s svojih številnih arhivskih raziskovanj. Lahko je šlo za pikantne podrobnosti iz naše, to je takrat pomenilo tudi jugoslovanske, preteklosti ali pa je šlo za prave eskapade, ki so letele na račun z vidika vedočega zgodovinarja prav neverjetnih neumnosti, ki so jih bili zmožni proizvesti bodisi beograjski »čaršijski« modrijani bodisi ljubljanski naivni »slovencljuni«. Slednjih Biber morda ni tako smrtno resno sodil, njegova slovenska narojenost ga je vendarle usodno pogojevala in v odločilnih trenutkih je to tudi pošteno pokazal. Ob vsem tem je vedno ohranjal visoko stopnjo življenjskega optimizma in neke vrste družabne in politične nedolžnosti, s katerima je v pozitivnem smislu vedno znova presenečal svoje kolege.

Čeprav smo to storili že ob priložnosti preteklih jubilejev, je glede na osebnost Dušana Bibra več kot primerno, da še enkrat na kratko preletimo njegovo življenjsko in znanstvenoraziskovalno pot. Kot že rečeno, bil je ljubljanska »srajca«, svoja otroška in delno mladeniška leta je preživel na Miklošičevi ulici v središču mesta. Kot se je sam izražal, je bil tudi sokolski otrok, pač po svojih starših, kar je seveda neizogibno vodilo k telovadenju pri Ljubljanskem mladem sokolu. Osnovni šoli Ledina so sledila leta na klasični gimnaziji, ki je bila očitno odlična šola. Biber je vedno znal na pravem mestu in v pravem trenutku povedati ustrezen latinski pregovor oziroma

citat, povzemanje modrosti njegovega tedanjega kateheta pa je bilo samo za povrhu. Gimnazijo je med vojno pripeljal do sedmega razreda, pa še to z dolgim presledkom. Pod italijansko okupacijo ga je pot namreč še v rosnih letih pripeljala v vrste odporniškega gibanja, ki se je kazalo v njegovem delovanju v mladinski Osvobodilni fronti, v Narodni zaščiti, spomladi 1942 pa je postal član Skoja, se pravi, postal je pripravnik za potencialno članstvo v komunistični partiji, kar se je kasneje seveda tudi zgodilo. Ob italijanskih racijah je bil namreč zajet in nato odpeljan v taborišči Gonars oziroma Monigo. Po mesecih internacije se je vrnil v Ljubljano in nekako dokončal omenjeni gimnazijski razred. Toda kmalu je prišlo do t. i. kapitulacije Italije in kot mnogi Ljubljančani se je tedaj tudi on odpravil v partizane, in sicer kar z vlakom. Simbolično, a resnično, čez nekaj dni se je v Novem mestu že soočil z arhivskim gradivom, in sicer z zaboji arhiva italijanske divizije Isonzo. Bibra so takoj vpregli v t. i. brigadni agitprop in kot tak je z različnimi partizanskimi brigadami prehodil večji del južne Slovenije in del Hrvaške, kot propagandni referent 2. VDV brigade pa tudi velik del Primorske, kjer se je po lastnih besedah tudi najbolje počutil. Nastopal je na mitingih, predvsem pa je nastopal kot predstavnik partizanske »sedme sile« in bil za svoja leta pri tem izredno plodovit. Urejal je tudi brigadno glasilo *Na straži*. Deloval je predvsem kot partizanski novinar, kar je bil v bistvu tudi v bazi Glavnega štaba Jugoslovanske armade za Slovenijo v Biogradu na moru in tudi ob koncu vojne, ko je bil pomočnik šefa vojno-civilne propagande pri delegaciji SNOS v Prekmurju.

To svoje delo, ob katerem se je dobro počutil, je nadaljeval tudi prva leta po vojni, in sicer kot člankar, komentator in urednik pri *Ljudski pravici* in *Kmečkem glasilu*. Posebej ga je pritegnilo komentiranje zunanje politike pri osrednjem partijskem glasilu, kar ga je zaznamovalo za vse življenje. Toda pogosto preveč odkrita beseda in pomanjkanje potrebnega oportunitizma sta ga privedla v konflikt z represivnimi organi nove države. Nekateri omenjajo spletko v uredništvu, ki naj bi se dogodila še v kontekstu zapoznelega Informbiroja, a kakorkoli že, Udba ga je septembra 1949 aretirala in nekaj mesecev je presedel v zaporu. Toda po izpustitvi se je iz načelnih razlogov zapletel v nov konflikt z oblastjo, kar je to pot imelo za posledico polletno t. i. družbeno koristno delo, med drugim tudi pri gradnji Litostroja. Zatem se je soočil z zdravljenjem na psihiatrični kliniki, »napotnico« je izdala policija; zdravljenje se je končalo s predčasno invalidsko upokojitvijo. Toda kaj zdaj? Naj bi se človek z Bibrovo energijo in razgledanostjo pri petindvajsetih letih zares upokojil? Seveda je bilo to nemogoče in po nasvetu dr. Kanonija se je vpisal na študij zgodovine, ki ga je leta 1957 na Filozofski fakulteti v Ljubljani tudi uspešno dokončal. Pričelo se je drugo, daljše in vsaj za njegove bodoče kolege najpomembnejše razdobje njegovega življenja. Po spletu okoliščin je že naslednje leto svojo znanstvenoraziskovalno kariero pričel kot asistent na Inštitutu za družbene vede v Beogradu in jo čez dobrih deset let nadaljeval na sosednjem Inštitutu za sodobno zgodovino. V Beogradu je vztrajal šestnajst let in se leta 1974 končno vrnil v Slovenijo na takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, zdaj Inštitut za novejšo zgodovino. Na slednjem je leta 1992, ne povsem prostovoljno, tudi dočakal upokojitev, pri čemer pa je bil seveda še daleč od tega, da bi prenehal z raziskovalnim delom.

V Beogradu se je sprva posvečal proučevanju jugoslovansko-nemških odnosov, s čimer je bila povezana tudi njegova disertacija, ki jo je pod naslovom *Nemška narodnostna manjšina v Jugoslaviji s posebnim ozirom na nacistično gibanje leta 1964* uspešno zagovarjal na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Samo dve leti kasneje je izšla v knjižni obliki z nekoliko spremenjenim naslovom *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941*, za katero je prejel tudi nagrado Sklada Borisa Kidriča. Nadaljeval je s proučevanjem omenjenih odnosov, s pomočjo npr. Fordove štipendije je raziskoval v ameriških in nemških arhivih ter zbral veliko novega in pomembnega gradiva nemškega oziroma italijanskega izvora, ki je imelo neprecenljiv pomen za spoznavanje položaja Jugoslavije pred in med drugo svetovno vojno. Iz tega obdobja omenimo njegovo pomembno razpravo o Simovićevem državnem udaru marca 1941, s čimer pa je že nakazal, da se bo težišče njegovih raziskav pomaknilo na jugoslovansko-britanske odnose, predvsem v obdobju druge svetovne vojne. Pričelo se je obdobje njegovih dolgoletnih raziskav v britanskem arhivu Public Record Office (zdaj National Archives), iz katerega je prinašal izredno zanimivo in temeljno dokumentacijo, ki jo je s pridom uporabljal v svojih številnih razpravah in referatih, deloma pa je arhivske vire tudi objavljal in s temi objavami vzbudil zanimanje širše javnosti. Za Bibra je bilo namreč značilno, da ni ostajal zgolj v okvirih t. i. akademske znanosti, temveč se je aktivno in včasih zelo zagnano spuščal v javne razprave, tudi z izrazito polemično noto, saj je bilo očitno, da mu žanr polemike zelo odgovarja in v njih uživa. Posebej gre tu poudariti objavo treh serij britanskih dokumentov v zagrebškem *Vijesniku u srijedu* v letih 1972 in 1973, v katerih je bil prvič v Jugoslaviji javno izpostavljen tudi problem povojnih pobojev. Ob svojih raziskovanjih v tujini je navezal tudi mnogo pristnih in posledično plodnih stikov z uveljavljenimi zgodovinarji na eni in nekdanjimi zgodovinskimi akterji na drugi strani. V tej zvezi se je Biber posebej izkazal in uveljavil na srečanjih jugoslovanskih in britanskih zgodovinarjev, med katerimi velja seveda omeniti tisto iz leta 1985 na Brdu pri Kranju. Ob in po njem je naš jubilent opravil ogromno dela, kot rezultat pa je delovno gradivo s srečanja naslednje leto izšlo v posebni številki revije *Borec* pod naslovom *Konec druge svetovne vojne v Jugoslaviji*. Še prej je sam nekako tematsko in tudi sintetično zaokrožil svoje zbiranje britanskih arhivskih virov, ko je leta 1981 izdal zbornik dokumentov s pomenljivim naslovom *Tito – Churchill strogo tajno*. Zanj je dobil priznanje v obliki nagrade vstaje slovenskega naroda. Zatem je v naslednjem desetletju ali dveh napisal tudi nekaj temeljnih besedil o zavezniških misijah med drugo svetovno vojno v Sloveniji. Ko so se nato odpirali novi arhivski fondi tudi v Združenih državah Amerike, je Biber po hitel in se posvetil raziskavam gradiva ameriškega Urada za strateško službo, na kratko OSS. Tudi to gradivo je znal predstaviti slovenski, jugoslovanski in mednarodni strokovni javnosti, omenimo samo razpravo o neuspeli misiji Roberta McDowella, v vrstah bivših partizanov pa je seveda odmevala objava poročila Petra Wilkinsona o slovenskem partizanstvu. Ob tem gre dodati, da Biber zbranega gradiva ni skrival pred kolegi, temveč jim je na zadevne prošnje z njim vedno rad pomagal, tudi podpisnemu, s tem, da je vsaj kolega dr. Toneta Ferenca z veseljem uvedel v delo v do tedaj za našo javnost še nekoliko »eksotičnih« britanskih in ameriških arhivih.

Tudi z že omenjenimi stiki s tujimi (in jugoslovanskimi) kolegi se je Biber visoko povzpел tudi v širših strokovnih asociacijah. Bil je predsednik jugoslovanskega komiteja za zgodovino druge svetovne vojne, po letu 1991 pa predsednik njegove slovenske različice. Leta 1985 je postal celo podpredsednik mednarodnega komiteja za zgodovino druge svetovne vojne in ob tem še član uredniškega odbora referenčne revije *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*. Njegova bibliografija obsega nekako 250 enot, od tega je le nekaj samostojnih publikacij; za današnje standarde je to morda malo, toda poudariti je treba, da gre pri skoraj tretjini od teh enot za temeljne in izvirne znanstvene razprave, mnogo pa je tudi referatov z domačih in mednarodnih znanstvenih srečanj. V zadnjem desetletju je iz zdravstvenih razlogov opustil aktivno raziskovanje, še zmeraj pa je marsikomu rad pomagal z nasveti in dokumenti. Kar zadeva slednje, naj povemo, da je svojo obširno zbirko britanskih arhivskih dokumentov predal dr. Jožetu Pirjevcu, ki vsaj v določenih segmentih nadaljuje njegovo raziskovalno smer. Prav za zadnje obdobje pa velja poudariti, da je od leta 2010 po zaslugi internetne strani www.sistory.si digitalizirana knjiga *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941* dostopna tudi širšemu in predvsem mlajšemu zainteresiranemu bralstvu.

Za zaključek in v spodbudo naj tudi ob tej priložnosti Dušanu Bibru zaželimo predvsem veliko zdravja in dosti spremljajoče vedrine duha.

Boris Mlakar

Anka Vidovič Miklavčič – jubilej

Med raziskovalkami in raziskovalci, katerih ime je neločljivo povezano z rastjo in znanstveno kakovostjo Inštituta za novejšo zgodovino, ima eno od častnih mest naša žlahtna kolegica in priznana slovenska zgodovinarica, znanstvena svetnica dr. Anka Vidovič Miklavčič. O njeni prijazni človeški in prizadveni zgodovinarski podobi ni težko spregovoriti, če je z njima povezan lep življenjski jubilej, pa to storimo še raje.

O dr. Anki Vidovič Miklavčič smo že zapisali jubilejno besedo¹ in jo z radostjo ponovno. Če povzamemo Ankino – tako ji pravimo

¹ Jurij Perovšek, »Anka Vidovič-Miklavčič – jubilatka,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 46 (2006), št. 2: 123–30.